

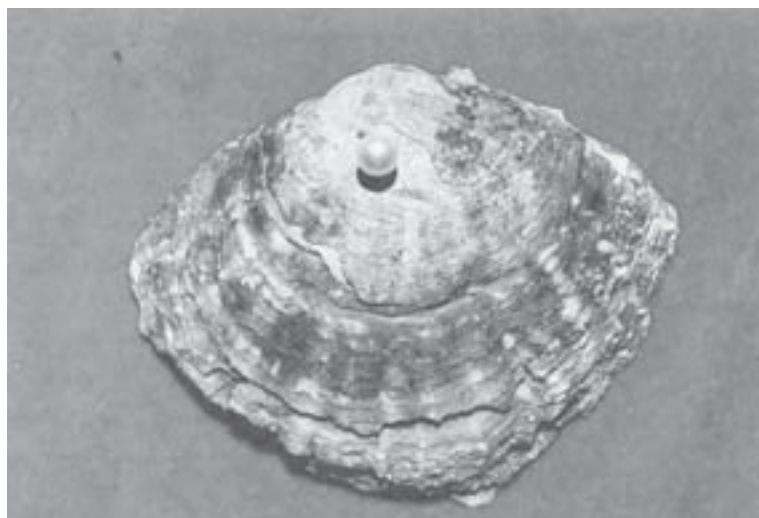

فراز و نشیب جزایر ایرانی خلیج فارس

باغ‌های دریایی ایران زمین

خلیج فارس از دیرباز کانون توجهات کشورهای منطقه و نیز جهان بوده است. به دلیل امکان دسترسی به کلیه سواحل و کشورهای حوزه خلیج فارس که این دریا فراهم می‌کند همواره مورد توجه بوده است به طوری که می‌توان خلیج فارس را محل انعکاس سیاست‌های بین‌المللی بدانیم. تاریخ پر نشیب و فراز خلیج فارس خودگویای این مطلب است. در این میان جزایر خلیج فارس همچون سربازان کشور عمل کرده و خود منافع کشور را حفظ و نگهبانی می‌کنند. کشور جمهوری اسلامی ایران به عنوان پهناورترین کشور خلیج فارس مؤثرترین عامل تأثیرگذار بر جریانات منطقه بوده است و در این بین نقش جزایر بیش از پیش حائز اهمیت می‌باشند. در مقاله ذیل فهرستی که سعی شده است تا تمامی جزایر را در برگیرد، تهیه شده است. امید است که چنین باشد.

حسن مهریان *

استان هرمزگان ■ قشم

این جزیره با مساحت تقریبی ۱۴۹۱ کیلومتر مربع بزرگ‌ترین جزیره واقع در خلیج فارس محسوب می‌شود. جزیره قشم در دهانه تنگه هرمز و در مقابل بندرعباس واقع می‌باشد. این جزیره از شمال به شهر بندرعباس، مرکز بخش خمیر و قسمتی از شهرستان بندر لنگه، از شمال شرقی به جزیره هرمز، از شرق به جزیره لارک، از جنوب به جزیره هنگام و از جنوب غربی به جزایر تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی محدود می‌گردد. فاصله جزیره قشم (از بندر قشم) تا بندرعباس مرکز استان هرمزگان ۲۰ کیلومتر است.

قشم نام شهرستان تابع استان هرمزگان نیز می‌باشد. نام این شهرستان از نام جزیره قشم اخذ شده است. وضعیت تقسیماتی شهرستان قشم به صورت جدول ۱- می‌باشد:

بر اساس جدول فوق شهرستان قشم دارای ۳ بخش و ۷ دهستان و ۴ شهر می‌باشد. همچنین این شهرستان دارای ۱۲۷ روستا و مزرعه و مکان جغرافیایی می‌باشد.

از مهم‌ترین بنادر این جزیره می‌توان به بندر قشم، بندر لافت در شمال جزیره و بندر باسعیدو در منتهی‌الیه غرب جزیره اشاره کرد. در این جزیره فرودگاه بین‌المللی احداث شده است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: ایرانیان قبل از اسلام این جزیره را بُرخت، ابرکافان، ابرکانان، ابرکمان، ابن کوان، بنب کوان و کاوان می‌نامیدند. این جزیره در منابع اسلامی، تا حدود سده دهم هجری، به نام‌های دیگری مانند کاوان یا بنی کاوان و لافت شهرت داشته است. مسعودی در مروج الذهب، (نوشته‌ای از اوایل سده چهارم هجری)، در شرح جزایر خلیج فارس می‌نویسد: از آن جمله جزیره لافت است که آن را جزیره بنی کاوان گویند.

مؤلف کتاب حدودالعالم که در قرن چهارم تألیف شده است نیز از این جزیره به نام «لافت» نام می‌برد و می‌نویسد: اندرو شهری خرم است مر او را لافت خوانند و این جزیره برابر پارس است. دمشق در نخبه‌الدهر، (از سده هشتم هجری)، این جزیره را «لافت» و «بنی کاوان» می‌خواند و آن را از جزایر آباد آن زمان دانسته است.

از دوره صفوی به این سو، از این جزیره با نام قشم، یا به گویش سواحل نشینان قشم، در منابع جغرافیایی و تاریخی یاد کرده‌اند. در میان عرب‌های منطقه، این جزیره به نام جزیره الطویله و در میان فارس‌ها به نام جزیره دراز معروف بوده است.

این نام‌ها تا زمان تسخیر جزیره توسط

نام جزیره لارک به علت مهاجرت بومیان روستای خلیج لارستان، لارک نامیده شده است که به معنی لار کوچک می‌باشد و این نامگذاری قبل از حکومت فتحعلی شاه قاجار بوده است.

پرتغالی‌ها کماکان ادامه داشته است و از سال ۱۸۶۶ میلادی به بعد این جزیره به نام لافت شناخته می‌شده که این نام از بندر لافت واقع در شمال جزیره گرفته شده است.

آثار باستانی و مکان‌های دیدنی جزیره قشم

۱- کوه نمکی (کوه نمکدان) در قسمت جنوب غربی جزیره، یکی از مکان‌های دیدنی جزیره قشم است. این کوه که به شکل مخروط است تا ارتفاع ۳۹۷ متر (قله کوه نمکدان) می‌رسد.

۲- دره ستارگان: دره ستاره‌ها در واقع یک ناحیه فرسایش یافته توسط آب‌های سطحی، رگبارهای فصلی و تندبادهاست. فلات اولیه که هنوز در بخش شمالی به صورت کم و بیش دست نخورده باقی مانده، در ارتفاع بین ۷ تا ۱۵ متری از کف دره قرار دارد و جنس آن ماسه سنگ با سیمان آهکی سست و پر از پوسته‌های فسیلی است. مخروط‌های نوک‌تیز، ستون‌ها و ستونک‌های فرسایشی، آرک‌ها و تیغه‌ها و دیواره‌های نواری از جمله بخش‌هایی هستند که در این دره مشاهده می‌شوند.

۳- جنگل‌های حرا: اولین و مهم‌ترین جامعه گیاهی جزیره در جنگل‌های حرا مشاهده می‌شود که گونه‌ای از مانگروهاست و گستره‌ای بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مربع از مساحت جزیره را به خود اختصاص داده‌اند.

جغرافیای انسانی قشم: سابقه سکونت در

کلمه تنب، فارسی و به معنای تپه و پشته می‌باشد و دلیل نامگذاری تنب مار یا تل مار وجود مارهای زیاد در آبهای اطراف جزیره است.

این جزیره به روزگار قبل از اسلام و شاید به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی آن به دوره پادشاهان ماد برسد. به طور کلی قشم و تمدن باستانی آن همواره به اقوام آریایی و حکومت مرکزی ایران وابسته بوده و عضوی از کالبد ایران به شمار می‌آمد. با پیدایش اسلام و در همان آغاز استقرار و گسترش حکومت اسلامی، خلیج فارس و جزیره قشم، توسط مسلمانان فتح شد و آمیزه‌ای از تمدن و فرهنگ اسلامی- آریایی در آن پدید آمد. خلفای عرب و حاکمان منصوب از جانب آنها تا چند قرن بر سرزمین ایران و جزیره قشم و خلیج فارس مسلط بودند تا اینکه با تشکیل حکومت آل بویه، حکمرانان ایرانی دوباره به منطقه مسلط گردیدند. حمله مغولان به ایران و حکومت ایلخانان، دریا‌های جنوبی ایران و خلیج فارس را نیز فرا گرفت و امیران مغول چندی در این منطقه حکومت کرده‌اند. در این زمان بود که جزیره قشم در مسیر رفت و آمد از غرب به شرق مورد توجه دریانوردان و بازرگانان اروپایی قرار گرفت. نخستین اروپایی‌هایی که جزیره قشم و جزایر اطراف آن را به تصرف در آوردند و بیش از یک قرن بر آن تسلط یافتند، پرتغالی‌ها بودند. سپس جای آنها را هلندی‌ها و سرانجام انگلیسی‌ها گرفتند.

با تشکیل حکومت مرکزی صفوی در ایران، پرتغالی‌ها به همت امام قلی‌خان سردار بلند آوازه عصر صفوی از جزیره بیرون رانده شدند و حاکمیت دولت مقتدر مرکزی به منطقه اعمال شد. با سست شدن حکومت صفوی جزایر جنوب ایران بار دیگر در معرض طمع و یورش بیگانگان غربی قرار گرفت، تا اینکه از اواسط حکومت قاجار، حضور انگلیسی‌ها در خلیج فارس شکلی آشکارا و سلطه‌آمیز گرفت. با پایان گرفتن حکومت قاجار و آغاز حکومت پهلوی و تشکیل نیروی دریایی جوان ایران، جزیره قشم دوباره به ایران بازگردانده شد.

جمعیت جزیره قشم: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار شهرستان قشم دارای ۱۰۳ هزار و ۸۸۱ نفر جمعیت می‌باشد. که از این جمعیت ۹۷ هزار و ۲۴۱ نفر در جزیره قشم ساکن هستند. پرجمعیت‌ترین شهر جزیره قشم شهر قشم است با جمعیت ۲۴ هزار و ۴۶۱ نفر و بعد از آن شهر درگهان با ۷۹۹۶ نفر دومین شهر پر جمعیت جزیره قشم است. شهر هرمز با ۵۶۹۹ نفر جمعیت و شهر سوزا با ۴۴۸۰ نفر جمعیت از دیگر شهرهای شهرستان قشم هستند.

■ کیش

این جزیره با مساحت تقریبی ۹۰ کیلومتر مربع از شمال به روستای گرزه و از شرق با جزایر فارور بزرگ و فارور کوچک و سیری و از جنوب شرقی

مهم‌ترین ابنیه کشف شده در این مجموعه عمارت اعیانی، حمام، آب‌انبار، قنات و بقایای مسجد جامع حریره می‌باشند. جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران بخش کیش دارای ۲۱ هزار و ۶۳۷ نفر جمعیت است که از این تعداد ۲۰ هزار و ۶۶۷ نفر در جزیره کیش و ۷۹ نفر در جزیره هندورابی و ۸۹۱ نفر در جزیره لاوان زندگی می‌کنند. جزیره شتوار نیز که در نزدیکی جزیره لاوان قرار دارد خالی از سکنه است.

■ هرمز

جزیره هرمز در دهانه تنگه هرمز قرار دارد. جزیره هرمز از شمال غرب به بندرعباس و از جنوب شرق به جزایر قشم و لارک محدود است. فاصله جزیره هرمز از محل بندر تا بندرعباس ۱۸ کیلومتر است. مساحت جزیره هرمز ۴۵ کیلومتر مربع است. این جزیره بیشتر کوهستانی است و ارتفاع بلندترین تپه جزیره ۲۲۸ متر می‌باشد. کمترین فاصله جزیره تا ساحل ۵/۵ کیلومتر است. این جزیره را به علت موقعیت جغرافیایی آن که در مجاورت با تنگه هرمز قرار داشته، کلید خلیج فارس می‌دانند و همین موقعیت است که آن را از نظر سوق الجیشی و بازرگانی از اهمیت خاصی برخوردار کرده است. این جزیره و همچنین بخش هرمز تنها دارای یک نقطه شهر به نام هرمز می‌باشد. جزیره به شکل بیضی است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام هرمز یکی از قدیمی‌ترین نام‌های موجود در خلیج فارس است. بر اساس اسناد و مدارک موجود اردشیر بابکان شهر قدیمی هرمز را در این جزیره بنا نهاده است. نام باستانی این جزیره زرون بوده که عرب‌ها آن را به صورت جرون نوشته‌اند. ظاهراً ابتدا جزیره به نام هرمز نامگذاری شده و سپس این نام بر روی تنگه گذارده شده است. املائی صحیح آن هرموز یا هرمزد برگرفته از کلمات خورموز یا خورموغ به معنی لنگرگاه و بندر ایالت موغستان (میناب) بوده است که به واسطه کثرت استفاده امروزه هرمز خوانده می‌شود.

شهر هرمز از گذشته‌های بسیار دور دارای سکنه و محل داد و ستد بوده و اهمیت آن بیشتر از سایر مراکز بازرگانی در خلیج فارس بوده است. یاقوت حموی در معجم البلدان درباره هرمز چنین نوشته است: هرمز بضم اول و سکون ثانی و ضم میم و زای آخر، الیث گوید هرمز از اسامی فارسی است. هرمز شهری است در دریای پارس و از آنجا امتعه هند به کرمان و سیستان و خراسان حمل می‌شود. همچنین سیاحان و تاجران اروپایی نیز در کتاب‌های خود از هرمز یاد کرده‌اند. از جمله باربوسا سیاح

به بندر ابوظبی و از غرب با جزایر هندورابی و لاوان محدود می‌گردد. کیش در ۱۲ کیلومتری ساحل شیبکوه واقع شده‌است. این جزیره سالانه یک میلیون نفر گردشگر را به خود جذب می‌کند. شکل این جزیره بیضی می‌باشد. جزیره کیش مرکز بخش کیش از توابع شهرستان بندرلنگه استان هرمزگان است. بخش کیش شامل جزایر کیش، هندورابی و لاوان می‌باشد.

جزیره کیش از هزاران سال پیش مسکونی بوده است. این جزیره از زمان حکومت هخامنشیان و بعد از آنها سلوکیان دارای سکنه بوده و تحت تسلط ایران قرار داشته و از دیرباز در بهترین شرایط داد و ستد در محل بازرگانی به شمار می‌رفته است. نثارک فرمانده نیروی دریایی اسکندر مقدونی پس از دیدن جزیره کیش به آن لقب ونوش (اله رویش و عشق و زیبایی) را داده بود. این جزیره در سال ۱۳۶۸ به عنوان نخستین منطقه آزاد تجاری - صنعتی و سیاحتی شناخته شد. این جزیره دارای فرودگاه می‌باشد. جزیره کیش دارای دانشگاه‌هایی است که اکثراً به دانشگاه صنعتی شریف و دانشگاه تهران وابسته‌اند. این دانشگاه‌ها اکنون دوره‌های بین‌المللی کارشناسی و کارشناسی ارشد را در رشته‌هایی مانند MBA، IT و مهندسی برق و الکترونیک را با همکاری دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه MMU مالزی و دانشگاه موناش (Monash) استرالیا برگزار می‌کند.

در گذشته این جزیره را به نام قیس نیز می‌خواندند. این نام از قرن‌ها قبل تاکنون بدون تغییر بوده است. مورخان زیادی راجع به آن اظهار نظر کرده‌اند. ابن‌خرداد، ابن‌بطوطه و یاقوت حموی یا به کیش سفر کرده و یا در باب بزرگی آن سخنوری کرده‌اند. سعدی، در آثار خود دو جا از جزیره کیش و سفر به آن در این دوران یاد می‌کند.

زکریا بن محمد بن محمود قزوینی در آثار البلاد و اخبار العباد می‌نویسد: «قیس جزیره‌ای است در دریای فارس و دورش چهار فرسخ است و آبادانی دارد. شهری در کمال حسن و لطافت در آنجا بنا شده است و کشتی‌های هندیان به آن جزیره درآیند و تجارتگاه اهل هند و عجم و عرب است. آب چاه آشامند و حوض‌ها و آب‌انبارها ساخته‌اند.»

آثار باستانی و مکان‌های دیدنی جزیره کیش

شهر باستانی حریره، حریره نام شهر ویرانه‌ای است خالی از سکنه و مربوط به دوران قیصره که نام آن از نام بانویی که ملکه شهر بوده برگرفته شده است. هم‌اکنون بخشی از شهر که عمارت کاخ بانوی حریره بوده مرمت شده است.

سابقه سکونت در جزیره قشم به روزگار قبل از اسلام و شاید به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی آن به دوره پادشاهان ماد برسد.

پرتغالی که در سال ۱۵۱۸ از هرمز بازدید کرده است از هرمز و رواج داد و سند و تعداد بسیار زیاد کشتی‌هایی که به آنجا رفت و آمد می‌کنند سخن گفته است.

آثار باستانی جزیره هرمز

قلعه پرتغالی‌ها: پرتغالی‌ها در هنگام تسلط بر جزیره در سال ۱۵۰۷ م (۸۸۶ ش) اقدام به ساختن قلعه بزرگی کردند که از آنجا بر کشتی‌های عبوری تسلط داشته باشند. در حال حاضر خرابه‌های از این قلعه بر جای مانده است.

از دیگر آثار قدیمی جزیره هرمز می‌توان به برج گلک، قصر بی‌بی گل، قصر صورت، مکتب خانه، تَرَنَبِک، خانه زعفرانی، برج تیرانداز، شهر قدیم هرمز و برج ناقوس نیز اشاره کرد.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره هرمز و شهر و بخش هرمز دارای ۵۶۹۹ نفر جمعیت می‌باشند.

■ هنگام جدید

جزیره هنگام جدید در دهانه تنگه هرمز قرار دارد. این جزیره از شمال به جزیره قشم و از شمال شرق به جزیره لارک و از جنوب شرق به رأس‌المسندام و از جنوب غرب به جزیره تنب بزرگ محدود می‌گردد. فاصله اسکله جزیره تا ساحل جنوبی جزیره قشم دو کیلومتر است. مساحت جزیره ۵۰ کیلومتر مربع است. این جزیره دارای ارتفاعات پست آهکی است و بلندترین آنها کوه ناکس با ۱۰۶ متر ارتفاع است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: واژه هنگام در پارسی باستان و در زبان ارمنی هنگام، به

معنی وقت و زمان و گاه است. ولی این واژه از دو واژه هن و گام تشکیل شده است. هن در زبان فارسی به معنای هست می‌باشد و گام به معنی روستا و دهکده آمده است، بنابراین واژه هنگام یادآور وجود روستایی در این جزیره است. همچنین این جزیره دارای نام‌های دیگری مانند هنجام و هنیام نیز می‌باشد.^۱

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره هنگام جدید دارای ۴۷۵ نفر می‌باشد که این تعداد در سه نقطه جمعیتی هنگام جدید و هنگام قدیم و قیل زندگی می‌کنند. نام جزیره هنگام در سال ۱۳۷۸ به هنگام جدید تغییر نام یافته است.

■ لارک

جزیره لارک در دهانه تنگه هرمز قرار دارد. این جزیره از شمال به بندرعباس و از غرب و شمال غرب به جزیره قشم و از شمال شرقی به جزیره هرمز و از جنوب غربی به جزیره هنگام جدید و از جنوب به رأس‌المسندام محدود می‌باشد. فاصله جزیره لارک از محل بندر تا بندرعباس ۳۴/۷۵ کیلومتر است. بلندترین نقطه جزیره ۱۵۱/۵ متر ارتفاع دارد. این جزیره به شکل بیضی است و مساحت آن تقریباً ۴۸/۷ کیلومتر مربع است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام این جزیره به علت مهاجرت بومیان روستای خلیج لارستان، لارک نامیده شده است که به معنی لار کوچک می‌باشد و این نامگذاری قبل از حکومت فتحعلی شاه قاجار بوده است.

جمعیت جزیره: اکثر ساکنان این جزیره در روستای لارک شهری زندگی می‌کنند و بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران این

با تشکیل حکومت مرکزی صفوی در ایران، پرتغالی‌ها به همت امام قلی‌خان سردار بلند آوازه عصر صفوی از جزیره قشم بیرون رانده شدند.

جزیره کیش از هزاران سال پیش مسکونی بوده است. در گذشته این جزیره را به نام قیس نیز می‌خواندند.

جدول ۱- تقسیمات کشوری شهرستان قشم

نام شهرستان	مرکز شهرستان	نام بخش	مرکز بخش	نام دهستان	مرکز دهستان	نام شهر
قشم	قشم	مرکزی	قشم	حومه	درگهان	درگهان
				رمکان	رمکان	قشم
		شهاب	سوزا	دولاب	دولاب	سوزا
				سوزا	سوزا	
				سلخ	طبل	
				لارک	جزیره لارک شهری	
				هنگام	هنگام جدید	
هرمز	هرمز	هرمز	هرمز			هرمز

جزیره دارای ۴۶۶ نفر جمعیت می‌باشد.

■ لاوان

فاصله این جزیره تا بندرعباس ۲۸۳ کیلومتر است. جزیره لاوان از شمال به دهستان مهرگان از بخش مرکزی شهرستان پارسیان و از شمال شرقی با دهستان مقام از بخش شیبکوه شهرستان بندرلنگه و همچنین جزیره شتوار و از جنوب شرقی با جزایر هندورابی و کیش محدود می‌باشد. مساحت جزیره لاوان حدوداً ۷۶/۸ کیلومتر مربع است.

در ۴۵ سال قبل در اطراف جزیره لاوان نفت کشف و استخراج آن آغاز گردید. هم اکنون سه حوزه نفتی به نامهای سلمان و رشادت و رسالت در منطقه لاوان وجود داشته که در مجموع دارای ۷۰ حلقه چاه بوده و روزانه ۱۰۸ هزار بشکه نفت از آنها استخراج می‌شود.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: این جزیره در گذشته به نامهای لاون، لاو، لار، لان، شیخ شعیب، بوشعیب، شیبکوه و امرالدوله معروف بوده است. در سال ۱۳۴۴ طی مصوبه‌ای نام جزیره از شیخ شعیب به جزیره لاوان تغییر نام داده شد و از آن تاریخ به این نام خوانده می‌شود.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره لاوان دارای ۸۹۱ نفر جمعیت می‌باشد که این تعداد در روستای لاز سکونت دارند.

■ ابوموسی

فاصله این جزیره تا بندرعباس ۲۸۳ کیلومتر است. جزیره ابوموسی از شمال به جزیره تنب کوچک و از شمال شرقی به جزیره تنب بزرگ و از شمال غربی به جزایر فارور کوچک و فارور بزرگ و از غرب به جزیره سیری محدود می‌باشد. بندر شارجه در فاصله ۶۵ کیلومتری این جزیره قرار دارد. مساحت جزیره ابوموسی ۱۲/۸ کیلومتر مربع است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره ابوموسی است اما در قدیم به نام "گپ سبزو" نیز معروف بوده است. که به معنای جایی بزرگ و سرسبز چون جزیره دارای آب شیرین و کشتزار و مراتع مرغوب بوده است. مردم بندر لنگه تا ۸۰ سال قبل این جزیره را گپ سبزو یعنی سبزه‌زار بزرگ می‌خواندند البته این جزیره نامهای دیگری نیز دارد از جمله بوموسی، بوموف و باباموسی که در محاورات کمتر از این نامها استفاده می‌شود. وجه تسمیه نام ابوموسی به این دلیل است که واژه بوموسی از دو واژه "بو" و "موسی" ترکیب شده است که بو مخفف بوم به معنای ماوا و سرزمین است و موسی نام حاکم جزیره در گذشته‌های دور می‌باشد و در مجموع به معنای سرزمین موسی می‌باشد.

جمعیت جزیره: بر اساس آخرین سرشماری

جزیره ابوموسی دارای ۱۷۰۵ نفر جمعیت در قالب ۴۵۶ خانوار می‌باشد.

■ هندورابی

جزیره هندورابی در هشت کیلومتری کرانه‌های جنوبی کشور قرار دارد. جزیره هندورابی از سمت شمال به دهستان مقام از بخش شیبکوه شهرستان بندرلنگه و از جنوب شرقی به جزیره کیش و از سمت غرب با جزایر لاوان و شتوار محدود است. مساحت این جزیره ۲۲/۸ کیلومتر مربع است. در این جزیره یک روستا با نام هندورابی وجود دارد که سابقه سکونت در آن به چند قرن می‌رسد.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: در اسناد قدیمی از این جزیره با عنوان ابرون ذکر گردیده است.^۲ همچنین این جزیره توسط هلندی‌ها در سال ۱۶۴۵ به نام هورن نامگذاری گردید.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره هندورابی دارای ۷۹ نفر در قالب ۹ خانوار می‌باشد.

■ تنب بزرگ

جزیره تنب بزرگ در فاصله ۱۸۰ کیلومتری جنوب غربی بندرعباس قرار دارد. جزیره تنب بزرگ از سمت شمال با ساحل جنوب غربی جزیره قشم و از شمال غربی به بندرلنگه و از غرب به جزیره تنب کوچک و از جنوب غربی به جزیره ابوموسی محدود است. مساحت این جزیره ۱۰/۵ کیلومتر مربع است. این جزیره مرکز بخش و دهستان تنب نیز می‌باشد. در جزیره یک فرودگاه نیز احداث شده است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره تنب بزرگ است ولی در گذشته به نامهای تنب مار و تُمب بزرگ و تُل مار نیز معروف بوده است. کلمه تنب فارسی و به معنای تپه و پشته می‌باشد و دلیل نامگذاری تنب مار یا تل مار وجود مارهای زیاد در آبهای اطراف جزیره است.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره تنب بزرگ ۱۵۵ نفر جمعیت دارد.

■ تنب کوچک

جزیره تنب کوچک در فاصله ۱۸۰ کیلومتری جنوب غربی بندرعباس قرار دارد. جزیره تنب کوچک از سمت شمال غربی به بندر لنگه و از شرق به جزیره تنب بزرگ و از غرب به جزیره فارور بزرگ و از جنوب غربی به جزیره ابوموسی و از شمال شرقی به جزیره قشم محدود است. مساحت این جزیره ۱/۲ کیلومتر مربع است. در قسمت شمالی جزیره یک فرودگاه برای فرود هواپیماهای کوچک وجود دارد.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره تنب کوچک است ولی در گذشته به نامهای

جزیره هرمز را به علت موقعیت جغرافیایی آن که در مجاورت با تنگه هرمز قرار داشته، کلید خلیج فارس می‌دانند.

واژه هنگام یادآور وجود روستایی در این جزیره است. همچنین این جزیره دارای نامهای دیگری مانند هنجام و هنیام نیز می‌باشد.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره لاوان دارای ۸۹۱ نفر جمعیت می‌باشد که این تعداد در روستای لاز سکونت دارند.

در اسناد قدیمی جزیره هندورابی با عنوان ابرون ذکر گردیده است. همچنین این جزیره توسط هلندی‌ها در سال ۱۶۴۵ به نام هورن نامگذاری گردید.

ایران از این جزیره آمارگیری نشده است.

■ شتوار

این جزیره در فاصله ۱/۴ کیلومتری شرق جزیره لاوان و ۸۶ کیلومتری جزیره کیش و بین جزایر هندورابی و لاوان قرار دارد. نزدیک‌ترین شهر به جزیره شتوار، شهر پارسیان مرکز شهرستان پارسیان است که در فاصله ۵۷/۳ آن قرار دارد. مساحت جزیره تقریباً یک کیلومتر مربع است. جزیره تقریباً مسطح است و بلندترین نقطه آن ۱۰ متر ارتفاع دارد.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام‌های دیگر این جزیره عبارتند از مارو، شتور، شتو، شیدور، شیتوار و شطور.

جمعیت جزیره: این جزیره غیرمسکونی است.

■ استان بوشهر

■ فارسی

جزیره فارسی در آبهای مرکزی خلیج فارس و در فاصله ۱۲۰ کیلومتری جنوب غربی بندر بوشهر قرار دارد. مساحت جزیره ۰/۲۵ کیلومتر مربع می‌باشد. این جزیره دورترین جزیره متعلق به ایران محسوب می‌شود. این جزیره حد فاصل مرز بین ایران و عربستان سعودی می‌باشد.

جمعیت جزیره: در حال حاضر تنها نیروهای نظامی در این جزیره سکونت داشته و جزیره فاقد سکنه دائمی است.

■ خارک

جزیره خارک در فاصله ۵۷ کیلومتری شمال غربی بندر بوشهر قرار دارد. جزیره خارک از شمال شرقی به جزیره خارگو و بندر گناوه محدود می‌شود. مساحت جزیره ۲۱ کیلومتر مربع می‌باشد. شهر خارک که در جزیره خارک واقع شده است مرکز بخش خارک نیز می‌باشد. وجه تسمیه و تاریخ واژگان: همگی کتاب‌های جغرافیای قرن سوم به بعد نام این جزیره را خارک ذکر کرده‌اند. از آن جمله حدودالعالم، معجم‌البلدان تألیف یاقوت حموی، فارسنامه تألیف ابن بلخی. در مورد وجه تسمیه خارک دو نظر وجود دارد. اول آنکه خارک در زبان بندر نشینان فارسی و نیز اهالی خارک به معنی خرما می‌رسیده و قابل خوردن است و دوم آنکه خارک و خار هر دو به معنی صخره می‌باشد و چون سطح جزیره خارک پوشیده از سنگ است احتمالاً نام جزیره از خار یا خارک گرفته شده است.

در جزیره خارک یک مرکز دانشگاه آزاد اسلامی نیز وجود دارد که از سال ۱۳۶۷ تأسیس شده است. در اطراف خارک چندین میدان نفتی وجود دارد که از آن جمله میدان نفتی درود، فروزان، ابوذر، سروش و اسفندیار را می‌توان نام برد. روزانه ۴۰۰ هزار بشکه نفت از این میادین استخراج می‌شود. نفت استخراج شده

تمبو و نابیو تنب و بنی‌تمب نیز معروف بوده است.

جمعیت جزیره: تنب کوچک از گذشته خالی از سکنه بوده و فقط محل استقرار ماموران می‌باشد.

■ سیری

جزیره سیری در فاصله ۲۴۰ کیلومتری جنوب غربی بندرعباس قرار دارد. جزیره سیری از غرب به جزیره ابوموسی و از شمال شرقی به بندرلنگه و از شمال به جزیره فارور بزرگ محدود می‌باشد. مساحت جزیره سیری ۱۶/۵ کیلومتر مربع است. این جزیره مرکز دهستان سیری از توابع بخش مرکزی ابوموسی نیز می‌باشد. این جزیره از لحاظ اقتصادی یکی از جزایر مهم محسوب می‌شود. با کشف ذخایر نفت از ۴۵ سال قبل در اطراف جزیره سیری چندین حلقه چاه نفت حفر و از طریق اسکله‌های بارگیری نفت، کار استخراج انجام می‌شود.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: جزیره سیری به نام‌های دیگر مانند سَری یا سَری و یا سوری نیز معروف بوده است که هم اکنون در محاوره بیشتر به نام سَری رایج می‌باشد. نام اولیه جزیره سوری بوده که به معنی گل قرمز است و این نام نیز به دلیل وجود خاک قرمز رنگی است که در سطح جزیره پراکنده است. نام سوری به تدریج به سَری و سیری تغییر نام یافته است.

جمعیت جزیره: جزیره سیری فاقد سکنه دائمی بوده و فقط کارکنان شرکت نفت و دستگاه‌های دولتی در آن به صورت دوره‌ای مستقر هستند.

■ فارور بزرگ

جزیره فارور از سمت شمال شرق با بندرعباس و از جنوب شرق با جزیره ابوموسی و از شرق به جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک و از جنوب به جزیره سیری و فارور کوچک و از شمال غرب به جزیره کیش محدود می‌باشد. مساحت جزیره تقریباً ۲۶/۶ کیلومتر مربع است. شکل این جزیره به صورت بیضی کشیده می‌باشد. بلندترین کوه جزیره به ارتفاع ۱۴۵ متر در غرب جزیره واقع می‌باشد.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی و مصوب این جزیره فارور بزرگ است ولی به نام‌های دیگری نیز معروف می‌باشد که از آن جمله فارور، فرور، فر، فرورو می‌باشد. به عقیده مورخین این نام از زمان اشغال جزیره توسط پرتغالی‌ها بر روی این جزیره نهاده شده است و چون جزیره دارای نام خاصی نبوده است پرتغالی‌ها نام فارو که مرکز ایالت آلاکاره در کشور پرتغال می‌باشد را برای این جزیره انتخاب کردند که این نام به مرور زمان و تلفظ مکرر به فارور تبدیل شده است.

جمعیت جزیره: در سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار

۸۱۹۶ نفر جمعیت می‌باشد.

■ خارکو

جزیره خارکو در فاصله ۶۰ کیلومتری شمال غربی بندر بوشهر قرار دارد. جزیره خارکو در فاصله ۳/۷ کیلومتری جنوب غرب جزیره خارک و ۲۹ کیلومتری شمال شرقی بندرگناه قرار دارد. مساحت جزیره خارکو تقریباً ۳/۵ کیلومتر مربع است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره خارکو می‌باشد ولی در قدیم به نامهای خویرج و خویری نیز معروف بوده است. همچنین تا نیمه اول قرن حاضر خارگو نیز خوانده می‌شده است. در ضمن وجه تسمیه‌هایی که برای جزیره خارک قبلاً گفته شد یعنی خارک به معنی خارمای قابل خوردن و همچنین معنای صخره که یادآوری نمای دور جزیره خارک است نیز برای وجه تسمیه خارکو ذکر شده است و "و" که در آخر به آن اضافه شده در زبان محلی به معنی کوچک یا کوتاه است. بنابراین خارکو یعنی خارک کوچک.

جمعیت جزیره: جزیره خارکو تقریباً همیشه خالی از سکنه بوده است و فقط نیروهای نظامی در آن مستقر هستند.

■ شیف

جزیره شیف در فاصله ۱۰ کیلومتری شمال غربی بندر بوشهر قرار دارد. جزیره شیف از سمت شرق با ساحل سه کیلومتر فاصله دارد. مساحت جزیره: مساحت جزیره شیف به دلیل نزدیکی به جزیره عباسک با هم محاسبه می‌شود و این دو جزیره تقریباً ۱۴ کیلومتر مربع وسعت دارند.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره شیف است ولی به نامهای شیخ سعد و جزیره

در اسکله‌های جزیره خارک بارگیری می‌شود. علاوه بر تأسیسات نفتی در جزیره خارک مجتمع پتروشیمی خارک نیز جهت تولید گوگرد و سایر گازها مشغول فعالیت می‌باشد.

آثار باستانی جزیره:

منابع تاریخی موجود قدمت سکونت در جزیره خارک را از سه هزار سال پیش از میلاد نشان می‌دهند. از جمله آثار تاریخی جزیره خارک می‌توان به این موارد اشاره کرد.

۱- قبرهای سنگی: این قبرها قدیمی‌ترین آثار تاریخی هستند که در خارک کشف شده‌اند. این دو سنگ قبر متعلق به هزار سال قبل از میلاد هستند که متعلق به زرتشتیان بوده است.

۲- معبد پالمیری: این دخمه و معبدها که متعلق به دوره ساسانیان و پارتیان است متعلق به پالمیران تجارت پیشه در جزیره خارک است.

۳- معبد پوزیدون (معبد نپتون، خدای دریا): این معبد منسوب به یونانیان است که از قدمت آن اطلاعات در دست نیست. این معبد بر اثر زلزله و گذر زمان تخریب شده است.

۴- کتیبه هخامنشی جزیره خارک که متن این کتیبه سنگی در پنج سطر و به زبان فارسی باستان نوشته شده است و در آن نام خلیج فارس هک شده است.

۵- آتشکده زرتشتیان خارک: در کنار ویرانه‌های معبد پوزیدون در زمان آغاز قرن چهارم میلادی هم‌زمان با سلطنت هرمز معبد زرتشتیان در خارک ساخته شد.

۶- کلیسا و دیر نسطوریان: در جزیره بقایای یکی کلیسا متعلق به زمان ساسانیان وجود دارد.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره و بخش خارک دارای

جزیره سیری از لحاظ اقتصادی یکی از جزایر مهم محسوب می‌شود. با کشف ذخایر نفت از ۴۵ سال قبل در اطراف جزیره سیری چندین حلقه چاه نفت حفر و از طریق اسکله‌های بارگیری، کار استخراج انجام می‌شود.

000

جزیره فارور بزرگ دارای نام خاصی نبوده است پرتغالی‌ها نام فارو که مرکز ایالت آلکاروه در کشور پرتغال می‌باشد را برای این جزیره انتخاب کردند که این نام به مرور زمان و تلفظ مکرر به فارور تبدیل شده است.

جزیره فارسی دورترین جزیره متعلق به ایران محسوب می‌شود. این جزیره حد فاصل مرز بین ایران و عربستان سعودی می‌باشد.

000

متن کتیبه سنگی هخامنشی جزیره خارک که به زبان فارسی باستان نام خلیج فارس بر روی آن حک شده است، از آثار باستانی جزیره خارک می‌باشد.

مساحت جزیره ۰/۴ می‌باشد.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره ام الکرم است اما در محاوره و نزد بومیان نام گرم رایج است.

جمعیت جزیره: این جزیره فاقد سکنه است.

■ نخیلو

جزیره نخیلو در جوار ساحل بندر دیر قرار دارد. نزدیک‌ترین شهر به این جزیره شهر برخون است که در فاصله ۲۵ کیلومتری آن قرار دارد. مساحت جزیره ۰/۳۲ کیلومتر مربع است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره نخیلو است ولی در محل شیخ کرامه هم می‌گویند. وجه تسمیه نام نخیلو بر اساس وجود یک نخل خرما در سال‌های دور بوده است تا جزیره به نام نخیلو معروف شود و در حال حاضر درخت نخل در جزیره وجود ندارد و وجه تسمیه شیخ کرامه هم به دلیل پناه بردن شخصی به نام شیخ کرامه به این جزیره از ظلم حاکمان بوده است. هم اکنون نیز قبر وی در جنوب جزیره قرار دارد.

جمعیت جزیره: جزیره فاقد جمعیت بوده و جزء مناطق حفاظت شده استان بوشهر می‌باشد.

■ جبرین

این جزیره ۱۳۰ کیلومتری در جنوب شرقی بندر بوشهر قرار دارد. نزدیک‌ترین شهر به این جزیره بندر دیر است که در فاصله ۴۵ کیلومتری شرق آن قرار دارد. جزیره نخیلو در فاصله ۲/۵ کیلومتری جنوب آن قرار دارد. مساحت جزیره تقریباً هفت کیلومتر مربع است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام رسمی جزیره جبرین است اما در محاورات محلی نام تهمادو نیز رایج است.

جمعیت جزیره: جزیره فاقد جمعیت بوده و جزء

عباسک نیز معروف می‌باشد. نام شیخ سعد به دلیل وجود مزار او که از فرمانروایان جنگجو و پاک نهاد بوده است بر روی این جزیره گذاشته شده است.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره شیف دارای ۲۹۷۶ نفر جمعیت در قالب ۵۲۱ خانوار می‌باشد. جزیره به دو محله تقسیم می‌شود که محله اول به نام قبله‌ای (عواصی) و محله دوم به نام احیاره (سنگی) است که جمعیت محله احیاره بیشتر می‌باشد.

■ فارور کوچک

این جزیره در سمت جنوب جزیره فارور بزرگ و در فاصله ۱۹ کیلومتری آن قرار دارد. همچنین این جزیره در شمال جزیره سیری و در فاصله ۲۶ کیلومتری آن قرار دارد. مساحت این جزیره ۰/۸۳ کیلومتر مربع می‌باشد. این جزیره از یک تخته سنگ به ارتفاع ۳۷ متر و قطر ۱/۵ کیلومتر تشکیل شده است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: به این جزیره نام‌های نابیو فارور، نابی فارور، فرورگان، نبیو فارور، نبی فارور، نبی فرور و نبی فارور هم می‌گویند. وجه تسمیه فارور نیز که در قسمت معرفی جزیره فارور بزرگ آمده است در مورد این جزیره نیز صدق می‌کند.

جمعیت جزیره: این جزیره غیرمسکونی است.

■ عباسک

موقعیت جغرافیایی: این جزیره کوچک بین بندر بوشهر و جزیره شیف واقع شده است. این جزیره خالی از سکنه است.

■ ام الکرم

این جزیره در فاصله ۱۴۰ کیلومتری جنوب شرقی بندر بوشهر قرار دارد. نزدیک‌ترین شهر به این جزیره بندر دیر است که در فاصله ۳۴/۴ کیلومتری شرق آن قرار دارد.

و سراسر آن از نخلستان پوشیده شده است. این جزیره دارای ۴۱ روستا و مزرعه و مکان جغرافیایی است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام قبلی جزیره صلیوخ بوده که در سال ۱۳۴۴ نام آن به مینو تغییر داده شد.

جمعیت جزیره: بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران جزیره مینو دارای ۶۳۷۲ نفر جمعیت در قالب ۱۳۱۳ خانوار می‌باشد. پر جمعیت‌ترین روستاهای این جزیره عبارتند از روستای جبار عبدالامام با ۹۴۸ نفر، روستای احمد عمران با ۴۹۴ نفر و روستای کوت سعید با ۴۴۱ نفر. مینو شهر مرکز بخش مینو تنها شهر موجود در جزیره بوده و دارای ۱۲۱۰ نفر جمعیت می‌باشد.

■ ثوامر

این جزیره در داخل اروند کنار و در کنار روستای ثوامر قرار دارد. این جزیره خالی از سکنه است.

■ شلحه معاویه

این جزیره در داخل اروند کنار و در کنار روستای شلحه معاویه قرار دارد. این جزیره خالی از سکنه است.

■ رميله

این جزیره در داخل اروند کنار و در کنار روستای رميله قرار دارد. این جزیره خالی از سکنه است.

■ شلحه حاج حسین

این جزیره در داخل اروند کنار و در کنار روستای رميله قرار دارد. این جزیره خالی از سکنه است.

* رئیس گروه آرشیو و نامگذاری - دفتر تقسیمات کشوری - وزارت کشور

پی‌نوشت:

- ۱- بندرعباس و خلیج فارس، سدیدالسلطنه
- ۲- سرزمین خلافت‌های شرقی، ص ۲۸۲

منابع:

- ۱- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، جغرافیای جزایر ایرانی خلیج فارس، ۶ جلد، ۱۳۸۱
- ۲- نوربخش، حسین، خلیج فارس و جزایر ایرانی، کتابخانه سنایی، ۱۳۶۲
- ۳- ایرج افشار (سیستانی)، جزیره بوموسی و جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک، موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۷۴
- ۴- نقشه‌های گیتاشناسی
- ۵- نقشه‌های با مقیاس ۱/۵۰۰۰۰ چاپ سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

مناطق حفاظت طبیعی استان بوشهر قرار دارد.

■ خان

فاصله جزیره خان تا ساحل چهار کیلومتر است. مساحت جزیره تقریباً چهار کیلومتر مربع است. وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام دیگر جزیره ام سیله است.

جمعیت جزیره: جزیره فاقد جمعیت است.

■ گرم

این جزیره در غرب روستای مل گنزه واقع شده است.

مساحت جزیره تقریباً سه کیلومتر مربع است. طول جزیره نیز سه کیلومتر و عرض آن یک کیلومتر است.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: به دلیل وجود انبوه درختان جنگلی در این جزیره به نام گرم معروف شده است.

جزیره فاقد جمعیت است.

استان خوزستان

■ بونه

این جزیره در شرق مدخل رودخانه و در غرب رأس تانوب در منتهی‌الیه شمال غربی خلیج فارس در دهانه خور موسی واقع می‌باشد. این جزیره طولی و کم ارتفاع بوده و بسیار کوچک است. این جزیره با نام بنه نیز معروف است. همچنین جزیره فاقد جمعیت است.

■ دارا

این جزیره در سمت جنوب غربی جزیره بونه و در دهانه خور موسی واقع است. جزیره دایره‌ای شکل بوده و مساحت کمی دارد. وجه تسمیه و تاریخ واژگان: نام دیگر جزیره دیره می‌باشد و جزیره فاقد جمعیت است.

■ قبر ناخدا

این جزیره در شرق بندر امام خمینی و در داخل خور موسی واقع می‌باشد.

وجه تسمیه و تاریخ واژگان: دلیل نامگذاری جزیره وجود قبر یکی از ناخداهای محلی در این جزیره است.

جزیره فاقد جمعیت است.

■ مینو

این جزیره در کنار اروندرود با ارتفاع ۱۰ متر از سطح دریا و در فاصله ۱۰ کیلومتری شهر خرمشهر بزرگ‌ترین قطر جزیره ۲/۶ کیلومتر و مساحت آن تقریباً ۱۸ کیلومتر مربع است

جزیره فارور کوچک از یک تخته سنگ به ارتفاع ۳۷ متر و قطر ۱/۵ کیلومتر تشکیل شده است.

000

وجه تسمیه نام نخیلو بر اساس وجود یک نخل خرما در سال‌های دور بوده است تا جزیره به نام نخیلو معروف شود. در حال حاضر درخت نخل در جزیره وجود ندارد.

